

ODNOS TISKANIH MEDIJA I RIMOKATOLIČKE CRKVE U HRVATSKOJ U VRIJEME SFRJ

Ivan Tanta – Marina Damjanović Tolj

Sveučilište u Dubrovniku
Odjel za komunikologiju
ivan.tanta@uniidu.hr
OŠ Orebić i OŠ Kuna na Pelješcu
marina.damjanovic-tolj@skole.hr

UDK: 070:272[(497.5)*1943/1992*
<https://doi.org/10.34075/cs.57.3.6>
Prethodno priopćenje
Rad zaprimljen 9/2021.

Sažetak

Odnos sujetovnih nacionalnih tiskanih medija prema Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj u razdoblju od 1943. do 1990. godine je različit. Kako je u to vrijeme Hrvatska bila u sastavu komunističke Jugoslavije, na čelu s Josipom Brozom Titom koji je u državi uspostavio komunistički režim, medije je kontrolirala vlast. Osim medija Tito je i Crkvu želio staviti pod državnu upravu. Tadašnji zagrebački nadbiskupu Alojzije Stepinac posebno se tome suprotstavljao i gorljivo je branio odvajanje Crkve od njezine matice, Vatikana, po cijenu gubitka vlastite slobode. Stanovito olakšanje i slobodnije djelovanje klerici i vjerski tisak osjetili su 1966. godine, kada je SFR Jugoslavija potpisala sporazum sa Svetom Stolicom. Izborom Franje Kuharića za zagrebačkog nadbiskupa 1970. godine Crkva ponovno odgovara vlastima i medijima na njihove provokacije. Raspadom SFRJ mijenja se i stav nove hrvatske vlasti prema Katoličkoj Crkvi i kleru. Republika Hrvatska, samostalna i slobodna, donosi svoj prvi Ustav, čime radikalno mijenja svoj odnos prema katoličkom tisku i prisutnosti vjerske tematike u medijima.

Ključne riječi: SFR Jugoslavija, nadbiskup Alojzije Stepinac, tiskani mediji, Komunistička partija, Rimokatolička Crkva

UVOD: POLITIČKA POZADINA U HRVATSKOJ U DOBA SFRJ

Iz pregleda tiskanih medija od 1941. do 1990. godine dade se zaključiti da svako desetljeće ima svoje specifičnosti u odnosima Crkva – mediji – političko vodstvo.

U doba NDH (Nezavisne Države Hrvatske) i vladavine Ante Pavelića (Poglavnika) Crkva i vjersko novinarstvo imali su određenu

slobodu izražavanja.¹ Državna tijela (DIPU, poslije GRP)² zadužena za cenzuru tiska dopuštala su objavu onoga što nije bilo intonirano protuustaški i protudržavno. Urednici časopisa i novinari morali su voditi računa „o načinu i tonu pisanja o temama državnog značaja”³ te su se morali suzdržavati od bilo kakvih komentara.⁴ Tako su crkvena slavlja i događanja koja su se odvijala isključivo u vjerskom ozračju ipak našla svoje mjesto u svjetovnim novinama⁵ bez obzira na to što je zagrebački nadbiskup Alojzije Stepinac 23. travnja 1941. uputio pisani prosvjed „ministru unutarnjih poslova Artukoviću zbog rasnih zakona”,⁶ a „Poglavlniku Anti Paveliću

¹ Tomislav Cerovac u: „Zakonska odredba o novinarima i novinarskom radu” (*Hrvatska smotra*, god. XI, lipanj, 1943., br. 6, str. 230-258): „Hrvatski novinari bili su u prošlosti izvrgnuti mnogobrojnim poteškoćama. Ne možemo to ovdje iznašati; svaki onaj koji razumije novinarski rad i koji je dobro poznao prilike naše prošlosti, napose ove nedaleke, znat će u kakvim su poteškoćama stvarali i djelovali hrvatski novinari. Ne samo da se na njih vršio moralni i politički pritisak, nego što više: oni nisu imali nikakovu zaštitu, niti moralnu niti materialnu niti društvenu.”

Nadalje, Dr. Ivo Guberina u članku „Ustaštvo i katolicizam” (*Hrvatska smotra*, god. XI, srpanj-listopad, 1943., br. 7-10) ističe da je socijalni poredak ustaštva usklađen s onim „što ga izpovijedaju velike papine enciklike. Ustaštvo sav socijalni poredak osniva na poštivanju vjere, rada, obitelji i osobnosti, dakle na onim osnovama, koje je današnji papa u svojoj božičnoj poruci 1942. proglasio temeljem pravednog društvenog poretka.” Dr. Guberina nadalje ističe kako bi hrvatska u jugoslavenskom sklopu i pod vodstvom „sporazumaša” postala žrtvom „crvene promičbe” i njezinih posljedica, a sve to je „onemogućilo jedino ustaštvo i njegovo djelo: Država Hrvatska, a u njoj ustaška vlada.”

² Alan Labus: „Upravljanje medijima, cenzura te položaj i uloga novinara u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj”, str. 103, u: *Studia Lexicographica*, god. 3 (2009), br. 1-2 (4-5), str. 99-126.

³ *Ibid.*, str. 104

⁴ Usp. *Ibid.*, str. 106

⁵ Pregledom časopisa, dnevnika *Hrvatski narod* iz 1943. godine i tjednika *Nedjeljne vijesti* iz 1941. i 1942., godine mogu tvrditi da su se članci o Crkvi i kleru pojavljivali svega nekoliko puta tijekom godine, i to radi obavještavanja naroda o većim crkvenim svetkovinama; proslavi Božića, Uskrsa, izgradnji nove Lurdske župe, proslavi svetačkih blagdana, svetih sakramenata, čak i o slavlju Bajrama, te ustoličenju prvog metropolita Hrvatske pravoslavne Crkve. Uz to, bilo je i nekoliko obavijesti o rasporedu sv. misa nedjeljom ili obavijest o proslavi mise zadušnice za nekog poginulog branitelja; *Nedjeljne vijesti* od 21. 12. 1942., br. 55, str. 2; *Nedjeljne vijesti* od 3. 9. 1943., br. 824, str. 2; *Nedjeljne vijesti* od 3. 9. 1943., br. 824, str. 2, u kojem članku se osuđuje napad partizana na vjernike, razaranje crkvenih objekata i džamija, te se izvještava o ubojstvima mnogih svećenika i časnih sestara (Drinske mučenice). Članak naglašava mržnju partizana prema svim vjerama i neprijateljski odnos prema cjelokupnom svećenstvu. Godine 1943. izašla je u *Hrvatskom narodu*, br. 918, str. 5, preko cijele stranice velika božićna čestitka s prigodnom vjerskom slikom.

⁶ Vladimir Horvat: „Nadbiskup Alojzije kardinal Stepinac i totalitarni režim”, str. 155, u *Obnovljeni život* (51) 1/2 (1996), str. 149-166.

poslao je oštar protest 13. svibnja 1941. zbog pokolja pravoslavaca u Glini.⁷ Uz sve to, u nekoliko propovjedi narednih godina⁸ nadbiskup Stepinac optužuje rasizam i praksu koja iz njega proizlazi, a provodi ju nadležna vlast.⁹ Razlog zbog čega su članci o crkvenim događanjima ipak objavljeni u svjetovnim novinama, unatoč cenzuri i narušenim odnosima između Crkve i države, nalazimo u konačnom ostvarenju „želje sviju Hrvata na vlastitu državu”¹⁰, čija se vlast deklarirala kao kršćanska i koja je uvela stroge zakone za javni moral¹¹. Takva je vlast, a posebno ideja o slobodnoj i nezavisnoj državi Hrvatskoj našla svoju potporu kod nadbiskupa Stepinca. Kao iskreni domoljub javno je branio NDH za cijelo vrijeme njezina postojanja, izražavao lojalnost njezinom Poglavniku i svoj kler pozivao na isto,¹² „ali ga je jako boljelo svako nemoralno ponašanje”¹³ te je uskoro „postao zaštitnik sviju politički ugroženih osoba, naročito pravoslavaca i Židova”,¹⁴ zbog čega sve češće javno osuđuje čine vlasti i kritizira odgovorne pojedince¹⁵ te tako dovodi do zaoštavanja odnosa s vlastima, a time i s medijima. Kako bi se dalje razvijao odnos Stepinac – Poglavnik, možemo samo nagađati.

Nakon ulaska partizana na čelu s Josipom Brozom Titom u Zagreb 8. svibnja 1945. dolazi do uspostave novog režima, kojemu je hrvatski kler, u početku, jednakom žestinom odgovarao na određene postupke. Uspostavom Socijalističke Federativne Republike

⁷ *Ibid*

⁸ Propovijed na blagdan Krista Kralja 25. listopada 1942., zatim propovijed od 14. ožujka 1943. te propovijed u zagrebačkoj katedrali od 31. listopada 1943. Više o propovijedima u: Jure Krišto, „Katolička crkva i Nezavisna Država Hrvatska. Dokumenti”, Knjiga druga, Zagreb: Hrvatski institut za povijest – Dom i svijet, 1998.; dokument br. 216, str. 224-225 i str. 304. I u Esther Gitman: „Kad hrabrost prevlada”, KS, Zagreb, 2012.

⁹ Više o rasnom zakonodavstvu u NDH i zakonskoj praksi u: Robert Blažević i Amina Alijagić: „Antižidovstvo i rasno zakonodavstvo u fašističkoj Italiji, nacističkoj Njemačkoj i ustaškoj NDH”, str. 902-911, Zbornik Pravnog fakulteta Rijeka (1991), v. 31, br. 2, str. 879-916 (2010).

¹⁰ Vladimir Horvat: „Nadbiskup Alojzije kardinal Stepinac i totalitarni režim”, str. 154, u: *Obnovljeni život* (51) 1-2 (1996), str. 149-166.

¹¹ *Ibid*, str. 155.

¹² Usp. Franjo Šanjek: „Dr. Alojzije Stepinac i Nezavisna Država Hrvatska u svjetlu nadbiskupova *dossier*a Svetoj Stolici (1943.)”, str. 102, CCP (*Croatica Christiana periodica*), 40 (1997), str. 97-105.

¹³ Vladimir Horvat: „Nadbiskup Alojzije kardinal Stepinac i totalitarni režim”, str. 155, u *Obnovljeni život* (51) 1-2 (1996), str. 149-166.

¹⁴ *Ibid*, str. 155.

¹⁵ Usp. Franjo Šanjek: „Dr. Alojzije Stepinac i Nezavisna Država Hrvatska u svjetlu nadbiskupova *dossier*a Svetoj Stolici (1943.)”, str. 102, CCP (*Croatica Christiana periodica*), 40 (1997), str. 97-105.

Jugoslavije (u daljnjem tekstu SFRJ) Komunistička partija (u daljnjem tekstu KP) došla je na vlast i donijela nove zakone o tisku. Zbog svega toga u prvim poratnim godinama u Hrvatskoj je izlazilo šest dnevnika: *Vjesnik*, *Narodni list*, *Slobodna Dalmacija*, *Glas Slavonije* i *La voce del popolo*, te nekoliko tjednika: *Kerempuh*, *Naprijed*, *Ilustrirani vjesnik*, *Glas rada*, *Slobodni dom* i *Fiskulturni vjesnik*. Svi su oni bili u rukama KP Jugoslavije i bili su podrška snažnoj propagandnoj manipulaciji protiv crkvenih krugova koja se uspješno provodila uz veliku ulogu grafičkih i glavnih urednika svih tiskovina, pa je često uz novinski tekst dolazila „duhovita“, čak i vulgarna karikatura crkvenih ljudi u grotesknom ili izopačenom obliku.¹⁶

Zbog te negativne propagande, progona svećenika, ukidanja vjerskih organizacija¹⁷, katoličkih škola i listova¹⁸ te zabranjiva-

¹⁶ *Vjesnik* od 20. 11. 1943. ; *Narodni list* od 3. 1. 1946. , br. 185, str. 1; *Vjesnik*, 1945., br. 112, str. 5, br. 196; *Narodni list* 1946., br. 184, str. 10, i br. 186, str. 2; *Vjesnik*, 1945., br. 74, str. 4; br. 213, str. 2; br. 215, str. 3; *Narodni list*, 1946., br. 191, str. 5; br. 192, str. 2; br. 193, str. 1 i 3.

Uz nacionalne novine, nova je vlast raspolagala i radijem, koji se nalazio pod nadzorom istih tijela kao i tisak. Već u listopadu 1944., u skladu s odvijanjem ratnih operacija, u rukama partizana našla se Radio postaja Dubrovnik, zatim Radio Osijek, 14. 4. 1945., pa Radio Split 22. 4. iste godine, a 9. 5. 1945. oglasio se Radio Zagreb umjesto prijašnjeg Hrvatskog krugovala. Protucrkvena propaganda redovito se odvijala i preko radija, iako u ono doba broj radijskih pretplatnika nije bio prevelik. Ne treba podcijeniti ni značenje plakata i grafita, koji su također bili sredstvom širenja agresivne i vulgarne protucrkvene propagande, a dodatnu su ulogu imali film i tzv. mitinzi, odnosno narodne skupštine na kojima se žestokim govorima širila najvulgarnija propaganda. Čak su i školski i sveučilišni udžbenici u prvom redu bili instrumenti propagande, a ne stručna pomagala, jer Ferdo Čulinović, sveučilišni profesor, šalje molbu Agitpropu (*Odjel za agitacije i propagande* uspostavljen u proljeće 1945. g.) 11. kolovoza 1946. da pregleda njegov rukopis „Historija narodno-oslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji“ te traži od njih da „dometnu ili isprave ili izbace sve ono što smatraju da nije ispravno“. Tomislav Jonjić: „Kako je stvarana negativna slika o nadbiskupu Stepincu i Crkvi“, u: Stepinčev zbornik, Zagreb, 2009., str. 65-66.

¹⁷ Mnoge vjerske organizacije osnovane početkom 20. st., poput Hrvatskoga katoličkog pokreta, Hrvatskoga katoličkog narodnog saveza, Hrvatskoga katoličkog naučnog saveza „Eckert“, Hrvatskih katoličkih omladinskih saveza (HKOS) („Kačić“, „Mladost“, „Rodoljub“), Orlovskog podsaveza (kratica OP) (HKOS i OP poslije su se spojili u Hrvatski orlovski savez, koji, kada je ukinut, nastavlja djelovanje kao Križarska organizacija) raspuštene su od strane nadbiskupa A. Stepinca u srpnju 1945. godine zbog nove vlasti koja je progonila i ubijala sve koji su bili predvodnici bilo Katoličke akcije ili Hrvatskoga katoličkog pokreta (usp. Zdravko Matić: „Dr. Ivan Merz, provoditelj katoličke akcije u Hrvatskoj“, u: Hrvoje Gračanin, Radovi 43, Zagreb, FF- PRESS, 2011., str. 293-312).

¹⁸ Prije uspostave SFRJ na području Republike Hrvatske izlazila su 152 katolička lista, koji su s dolaskom nove vlasti potpuno ukinuti. Osim toga, lokalni župni listovi koji su i dalje mogli izlaziti „morali su šutjeti o društvenim zbivanjima, dok je državni tisak iz dana u dan napadao Crkvu, izrugujući biskupe i svećenike i

nja karitativnog rada hrvatski su biskupi u više navrata iznosili prigovore pojedinim pripadnicima vlasti, na što su se ona oglušila. Vidjevši da ti prigovori nemaju velikog odjeka, biskupi sazivaju zasjedanje Jugoslavenske biskupske konferencije (dalje u tekstu Biskupska konferencija), u rujnu 1945. godine, i sastavljaju *Pastirsko pismo* u kojemu progovaraju o anticrkvenoj politici nove vlasti te iznose sve pojedinosti o progonima, mučenjima i ubojstvima pripadnika Crkve. *Pismo* je 22. rujna nadbiskup Stepinac poslao osobno Titu, koji je, šokiran reakcijom klera, tek mjesec dana kasnije, točnije 25. listopada, na njega reagirao prigovarajući Crkvi za neistine iznesene u *Pismu* i optužujući je za pomaganje ustašama u vrijeme NDH. Optužbe prema Crkvi Tito je iznio i u razgovoru s inozemnim novinarima, na što mu nadbiskup Stepinac nije ostao dužan. Dana 24. studenog šalje Titu opširno pismo u kojem opovrgava sve njegove tvrdnje iznesene pred stranim novinarima i nadu da će ih uskoro ispraviti. Sljedeći potez vlasti bio je u siječnju 1946., kada je Tito tražio od papinskog izaslanika Josepha Patricka Hurleyja da Stepinca razriješi nadbiskupske dužnosti, ne bi li ga na taj način utišao i maknuo s utjecajnog položaja. Budući da se to nije dogodilo, vlasti su se na kraju ipak odlučile za drastičan potez, podizanje optužnice, premda se smatra da se optužba planirala već za vrijeme susreta Tita s papinskim izaslanikom.

Iz svega navedenog razvidno je da se sve do uhićenja nadbiskupa Stepinca 1946. godine ne mogu zaniijekati pravodobne reakcije katoličkoga klera na akcije vlasti od 1941. do 1946. godine. Zbog toga se ovaj rad bavi istraživanjem tiskanih medija koji su zabilježili te akcije i reakcije Rimokatoličke Crkve u Hrvatskoj i vladajućih tijela na čelu SFRJ. Uz to, ovaj rad želi utvrditi jesu li istupi crkvenih dužnosnika prema javnosti bili pravodobni i uopće mogući te što je na to utjecalo.

sve druge vjernike zajedno sa Svetim Ocem" (usp. A. Čondić: „Društvene okolnosti i pastoralni rad u Hrvatskoj od 1945. do 1952. godine na temelju pastirskih pisama”, u: *Rasprave* 7/2011, Split, str. 294; usp. Tatjana Šarić: „Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945-1952.”, *Radovi* 42, Zagreb, 2010.).

1. EKSPONIRANOST I KONOTACIJA RIMOKATOLIČKE CRKVE U JAVNIM MEDIJIMA U HRVATSKOJ OD USPOSTAVE SFRJ DO POTPISIVANJA PROTOKOLA SA SVETOM STOLICOM

Tijekom 1946., kada je počelo suđenje nadbiskupu Stepincu i nekolicini svećenika, kroz medije se sustavno provlačila slika „zločinačke” Crkve i klera¹⁹, na što nije javno reagirao ni jedan biskup svojim propovijedima ili poslanicama. No tome se ne treba čuditi jer je i duhovni i svjetovni vođa biskupa Hrvatske bio izložen montiranom sudskom procesu, što je šokiralo i obeshrabrilo njegove istomišljenike te dovelo do povlačenja svećenika iz javnog života pa čak i do gubitka kontakta s vjernicima.

Nakon što su izrečene kazne „zločincu” Stepincu i drugim osuđenima u istom procesu, Crkva se u medijima sve manje spominje. Pokoja božićna ili uskrсна čestitka tadašnjih nadbiskupa našla bi se na naslovnici dnevnih novina samo da se pokaže demokratsko raspoloženje vlasti prema Katoličkoj Crkvi u Hrvatskoj²⁰, iako su još uvijek pretežno prevladavali članci o optuživanim klericima, ali sada više iz Bosne i Hercegovine te Slovenije.²¹

¹⁹ *Narodni list*, članci: „Otpočelo suđenje grupi izdajnika i ratnih zločinaca s Lisakom i Šalićem na čelu”, br. 339, str. 5; „Stav, okružnice, pastirska pisma i Stepinčeve upute utjecali su na niže svećenstvo da pođe krivim putem”, br. 398, str. 3; „Sve se više razgolićuje uloga nadbiskupskog dvora kao centra zločinačke križarske djelatnosti”, br. 400, str. 4; „Križarski koljači traže direktive od Stepinca, Šalića i Šimečkog”, br. 400, str. 5; „Svojom okružnicom broj 8976-45. Stepinac je lažima htio pokriti svoju zločinačku djelatnost”, 401, str. 1 i 2; i „Započelo suđenje dru Alojziju Stepincu za krivična djela protiv naroda i države”; br. 411, str. 1. Slične članke možemo još naći u: *Vjesnik*, 1945, br. 74, str. 4; br. 213, str. 2; br. 215, str. 3; br. 112, str. 5; br. 196; br. 216, str. 4; br. 219, str. 3; br. 223, str. 4; br. 229, str. 4, br. 261, str. 4; br. 290, str. 5; br. 426, str. 2, te *Narodni list*, 1946, br. 184, str. 10, br. 185, str. 1; br. 186, str. 2; br. 191, str. 5, članak „Pred okružnim narodnim sudom odgovarala je grupa ustaškinja radi širenja protunarodne propagande koju vodi dio redovnika”; br. 192, str. 2, članak „Služeći vjerno okupatoru, biskup Srebrnić nastojao je u špijunsku organizaciju uvući čitav svoj kler”; br. 193, str. 1 i 3, članci: „Kako je kaptolski ‘Katolički list’ iskorištavao vjeru za pomaganje fašizmu” i „Službeni list nadbiskupije zagrebačke slavi izdajicu i krvnika Pavelića”; br. 211, str. 6, članak „Nadbiskup Stepinac odgovoran je za sva zlodjela klerofašista u Hrvatskoj”; br. 213, str. 5, članak „Nadbiskup Stepinac dao je 1933. u Sv. Ivanu Zelini kundacima isprebijati preko 40 žena”; br. 395, str. 4; br. 396, str. 4; br. 398, str. 3; br. 399, str. 2; br. 403, str. 3, članak „Nasilno pokrštavanje Srba za vrijeme okupacije jedno je od najsratomnijih nedjela dra Alojzija Stepinca”.

²⁰ Veliki naslov na naslovnici *Narodnog lista* „Veliki politički govori pred Uskršne blagdane – Dr. Svetozar Rittig – o govoru Maršala Tita koji ističe: tuđe nećemo, svoje ne damo!”, u: *Narodni list*, 5. 4. 1947., god. III, br. 566, str. 3.

²¹ *Narodni list*, članak „Suđenje ustaškim zlikovcima Gutiću, Niedzielskom i Bilogriniću, krivicama za masovno ubijanje Srba i Židova u Banjoj Luci”, u:

Tek u rujnu 1952. godine dolazi do prve reakcije biskupa Hrvatske prema Vladi. Biskupska konferencija uputila je Vladi memorandum kojim osuđuje pokušaj kontrole svećenika od strane države preko *Staleških udruženja svećenika* čiji je pokrovitelj bila država, te strogo zabranjuje osnivanje sličnih, od države financiranih, udruženja, jer Crkva ne želi sudjelovati u političkom životu zemlje. Ovome memorandumu Biskupske konferencije prethodili su neki događaji koji su ih još više potaknuli na djelovanje. U siječnju te godine Katolički bogoslovni fakultet isključen je iz sustava Sveučilišta u Zagrebu, na što je mons. Rittig²² reagirao pismom Josipu Brozu Titu,²³ u kojem ističe da je to neprijateljski čin protiv Katoličke Crkve. Tito nije odgovorio izravno Crkvi, već je dao izjavu novinarima u kojoj kaže da je Crkva odvojena od države te stoga ne može biti od nje i financirana.²⁴

Ovdje vidimo reagiranje mons. Rittiga protiv vlasti, u ime Crkve, što nije prije bio slučaj.²⁵ Mons. Rittig je 1943. bio za NOB (Narodnooslobodilačku borbu) i pozdravljao je ideju jugoslavenstva, što se protivilo mišljenju tadašnjega nadbiskupa Stepinca. „Rittig je po mnogočemu bio jugoslavenski, a Stepinac hrvatski nacionlist i s tog mjesta moraju se promatrati njihovi stavovi i njihovo vrijeme.”²⁶

Nakon ovih događaja Josip Broz Tito se okomljuje na Vatikan zbog miješanja u „unutarnje stvari”²⁷ države, to više što je od samog

Narodni list, veljača 1947., god. III, br. 514, str. 4; br. 515, str. 3, i travanj, br. 578, str. 8.

²² Više o važnosti i ulozi Svetozara Rittiga kao najkontroverznije osobe Crkve u Hrvata novijeg doba u: Margareta Matijević: „Između partizana i pristojnosti”, *Život i doba Svetozara Rittiga (1873. - 1961.)*, Plejada, Zagreb, 2019.

²³ Usp. M. Akmadža: „Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. - 1980.”, *Zagreb - Sl. Brod*, 2013., str. 127-128.

²⁴ U *Vjesniku* od 13. 3. 1952., br. 1712, str. 1 i 16.

²⁵ Mons. Rittig često se sastajao s Josipom Brozom Titom, organizirao susret zagrebačkih klerika s njim, a u više navrata savjetovao je tadašnjeg nadbiskupa A. Stepinca „neka Crkva izbjegava sukob s vlastima u krivo vrijeme, neka pokuša poboljšati međusobne odnose, neka iskoristi dobru volju Titovu, ukloni svećenike iz emigracije koji smetaju, prihvati državu i uređenje kao realnost...”; usp. Margareta Matijević: „Između partizana i pristojnosti”, *Život i doba Svetozara Rittiga (1873. - 1961.)*, Plejada, Zagreb, 2019., str. 285.

²⁶ Margareta Matijević: „Između partizana i pristojnosti” *Život i doba Svetozara Rittiga (1873. - 1961.)*, Plejada, Zagreb, 2019., str. 296.

²⁷ *Vjesnik* od 24. 11. 1951., br. 1352, str. 2, nalazimo objavljenu Titovu izjavu u kojoj govori kako „mi ne možemo dozvoljavati da se bilo tko od strane Vatikana miješa u naše unutarnje stvari”. Nekoliko mjeseci kasnije, 13. 5. 1952., u *Vjesniku* br. 1802, str. 2, Tito optužuje Vatikan kao „glavnog mutitelja”, koji „na svim linijama vodi ogorčenu borbu protiv naše zemlje”. Slične optužbe nalazimo u *Vjesniku* od 31. 7. 1952., br. 1895, str. 2.

osnutka SFRJ nastojao odvojiti Rimokatoličku Crkvu od Vatikana te na taj način dobiti državnu crkvu koju će bolje kontrolirati, kao što je to bio slučaj sa Srpskom pravoslavnom Crkvom u Srbiji. Povod za konačan prekid diplomatskih odnosa s Vatikanom pronalazi u studenome 1952., kada Radio Vatikan objavljuje ime „zločinca i neprijatelja države” Alojzija Stepinca na popisu novih kardinala.

Početak 1953. godine počele su pripreme za donošenje Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica. Taj su Zakon mediji pozdravili i isticali kako ga podupiru predstavnici svih vjerskih zajednica osim Katoličke Crkve.²⁸ Pregovore o nacrtu Zakona vodili su predstavnici Katoličke Crkve, beogradski nadbiskup Josip Ujčić i predstavnici vlasti, član Saveznog izvršnog vijeća Boris Krajer. Izvještaj o tom događaju nalazimo u *Vjesniku* od 24. 4. 1953. godine.²⁹ U idućem broju *Vjesnika*, od 25. 4. 1953.,³⁰ nalazimo optužbe vlasti, preko TANJUG-a (Telegrafska agencija nove Jugoslavije), protiv Svete Stolice radi utjecaja na nadbiskupe i otežavanja normalizacije odnosa između Crkve i države te se zbog toga daljnji razgovori o Zakonu prekidaju.

Tijekom 1953. godine uslijedili su „napadi” predstavnika vlasti preko medija na Katoličku Crkvu u Hrvatskoj i Vatikan, na što nema nijednog odgovora od strane hrvatskoga katoličkog klera.³¹ U

²⁸ *Vjesnik* od 12. 2. (br. 2075, str. 3), 13. 2. (br. 2076, str. 2), 14. 2. (br. 2077, str. 2), 15. 2. (br. 2078, str. 1), 16. 2. (br. 2079, str. 1) i 23. 2. (br. 2086, str. 2), 1953.

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Vjesnik* od 25. 4. 1953., br. 2121, str. 1 i 5.

³¹ *Vjesnik* od 26. 4. 1953., br. 2122, str. 1, u članku „Protivnici sporazuma” optužuje Vatikan da se na 500. godišnjici Zavoda sv. Jeronima papa Pio XII. fotografirao s ustaškim zločincima te da radi protiv interesa jugoslavenskih naroda. U *Vjesniku* od 23. 5. 1953. (br. 2153, str. 2-4) nalazimo izvještaj o predočavanju Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica u Saveznoj skupštini 22. 5. 1953. od strane potpredsjednika Savezne vlade i ministra unutrašnjih poslova Aleksandra Rankovića koji u govoru optužuje Katoličku Crkvu za suradnju s ustaškim režimom, a Svetu Stolicu za miješanje u unutrašnje stvari Jugoslavije, te ističe da jedino Katolička Crkva ne prihvaća predočeni Zakon. Dana 14. 7. 1953. u *Vjesniku* (br. 2208, str. 2) nalazimo članak koji govori o obavljenom popisu stanovništva te godine i podatke o tome kako se u Hrvatskoj 85,5 % stanovništva izjasnilo kao vjernici rimokatoličke vjeroispovijesti. A 13. 8. 1953. *Vjesnik* (br. 2236, str. 3) donosi Titovu izjavu dopisniku *Associated pressa* u kojoj naglašava: „Mi želimo samo da crkva poštuje postojeće zakone, da se bavi svojim poslovima i da se sa strane nitko ne miješa u naše unutarnje poslove”, te ističe kako je „Zakon tu da regulira čitavu stvar, da ne dozvoli diskriminaciju, da regulira prema Ustavu pravo svakog čovjeka da vjeruje ili ne vjeruje”. Nakon toga *Vjesnik* od 28. 9. 1953. (br. 2267, str. 2) objavljuje Titov govor sa svečanosti u Rumi 2. 9. iste godine, u kojemu upozorava na sve češće fizičke obračune sa svećenicima, tražeći da se s takvim ekscesima prestane, ističući da se protiv

tom razdoblju najzanimljivija je kolumna Ive Mihovilovića, novinara tjednika *Vjesnik u srijedu* (u daljnjem tekstu VUS), koji redovito napada Crkvu i Vatikan ismijavajući njihove predstavnike i optužujući ih za zavjeru i suradnju s fašizmom.³²

Do novih napada režima na Katoličku Crkvu došlo je u listopadu 1953. godine, kada su SAD i Velika Britanija odlučile prepustiti „Zonu A” Slobodnog teritorija Trsta (STT) Italiji. *Vjesnik* od 14. 10. te godine prenosi informacije iz talijanskog tiska kako je papa Pio XII. podržao tu odluku i kako se nada da će se teritorij proširiti na cijelu Istru.³³ U tom povodu *Vjesnik* od 16. 10. donosi razgovor s biskupom Matom Garkovićem, koji izjavljuje da su on i svećenstvo izrazili gnušanje na tu odluku te da je iznenađen i ožalošćen Papi-*nom* izjavom.³⁴ Dva dana kasnije, 18. listopada 1953., *Vjesnik*ov novinar objavljuje članak „Kome se može vjerovati”, u kojemu izražava čuđenje zbog činjenice da su neki biskupi i svećenici podržali državne vlasti u vezi sa STT-om te se pita može li im se vjerovati.³⁵ Dana 25. listopada biskup Garković izdaje okružnicu u kojoj opo-

„okorjele neprijateljske politike Katoličke crkve treba boriti političkim sredstvima i ignoriranjem”.

³² Ive Mihovilović pisao je članke poput „Klerofašistički duće Italije”, „Od ‘*syllabusa*’ do fašizma” i sl., u kojima napada predsjednika Katoličke akcije Luigija Geddu kao „politički najjaču i najopasniju ličnost u Italiji”, koji da je opasan „ne samo zato što je nosilac najreakcionarnijeg političkog programa nego i zato jer ima ambicije, alire i manire izrazitog diktatora, koji na nešto malo izmijenjenim osnovama, namjerava u Italiji obnoviti totalitaristički sistem, likvidirati demokraciju i parlamentarizam” (VUS, travanj, 1953., god. XIV, br. 52; svibanj 1953., god. XIV, br. 53 i 55; lipanj 1953., god. XIV, br. 60; i srpanj 1953., god. XIV, br. 61). Slične članke u kojima se Sveta Stolica optužuje za međunarodnu zavjeru protiv Jugoslavije, za „sprovođenje ekspanzionističkih tendencija talijanskih političkih krugova” i za suradnju s fašizmom nalazimo u *Vjesniku* od 5. 12. 1952. (br. 2009, str. 3) članci: „Jedinstvo Vatikana i fašizma” i „Neprijateljski akt Vatikana protiv socijalističke Jugoslavije”, od 21. 12. 1952. (br. 2024, str. 2) članak „Družba mržnje”, od 24. 12. 1952. (br. 2027, str. 3) članak „Veza ustaša i pape”, od 1. 1. 1953. (br. 2033, str. 2) članak „Modus vivendi...”, od 4. 1. 1953. (br. 2036, str. 3) članak „Netočne vijesti o progonu vjere u FNRJ”, od 8. 1. 1953. (br. 2040, str. 1) članak „‘Populaire’ raskrinkava Stepinca”, od 11. 1. 1953. (br. 2042, str. 7) članak „‘Times and Tide’ raskrinkava Stepinca”, od 17. 1. 1953. (br. 2048, str. 1) članak „Meksički časopis o Stepincu” i od 29. 1. 1953. (br. 2050, str. 1) članak „Raskrinkani inkvizitor”. Još puno sličnih članaka nalazimo i u drugim izdanjima *Vjesnika* i *Borbe* (*Borba* od 5. i 18. 12. 1952., br. 678, str. 1; 25. 2. 1953., br. 697, str. 2 i 30. 4. 1953., br. 756, str. 1 i 2; i *Vjesnik* od 6. 4. 1953. god., br. 2113, str. 1 i 2; 26. 4. 1953., br. 2133, str. 1; 30. 4. 1953., br. 2137, str. 5; 11. 7. 1953., br. 2207, str. 2 i 12. 7. 1953., br. 2208, str. 2).

³³ *Vjesnik* od 14. 10. 1953., br. 2298, str. 2.

³⁴ *Vjesnik* od 16. 10. 1953., br. 2300, str. 2.

³⁵ *Vjesnik* od 16. 10. 1953., br. 2300, str. 2.

vrgava svoje navodne izjave u *Vjesniku*, posebno onu u vezi sa Svetim Ocem.

Tek 30. siječnja 1954. ponovno nalazimo priloge o Crkvi u novinama, točnije u *Vjesniku*, koji objavljuje Titovo izlaganje na zasjedanju Savezne narodne skupštine od 29. siječnja iste godine, u kojemu kaže da su sve vjerske zajednice u Jugoslaviji „prethodnih godina pravilno usmjeravale svoje odnose prema državi, izuzev Katoličke Crkve, i to uglavnom njenog višeg svećenstva, optužujući za to Svetu Stolicu i napominjući da je njeno miješanje u unutrašnje poslove Jugoslavije bio razlog prekidu diplomatskih odnosa”.³⁶

Veliko zatišje koje je nastalo nakon toga samo govori da su vlasti „riješile” neke stvari s Katoličkom Crkvom u Hrvatskoj te da nemaju više razloga provoditi negativnu medijsku kampanju protiv nje. To je potvrdio i predsjednik Vlade Narodne Republike Hrvatske Bakarić na zasjedanju Centralnog komiteta Narodne omladine Hrvatske u travnju 1955., kada je rekao da je Crkva u defenzivi te da bi svećenstvo bilo sretno kada bi vlast htjela s Crkvom krenuti u političku borbu jer bi tada ono dobilo politički značaj.³⁷

Od godine 1952. i reakcije mons. Rittiga zbog isključivanja KBF-a iz sustava Sveučilišta u Zagrebu, na sve ove napade nije bilo nikakvih protuakcija od strane Katoličke Crkve i klera. Čini se da je vlast postigla što je htjela: strah se uvukao u redove klera, ponajprije zbog sudskih osuda i zatvorskih kazni Stepinca i drugih klerika, te nisu imali snage i hrabrosti oduprijeti se javnim napadima političara.

Kada je nadbiskup Stepinac u veljači 1960. umro, i *Vjesnik* i *Slobodna Dalmacija* donijeli su iste članke, tj. kratke obavijesti o tom događaju: u dnu stranice jedva primjetan napis *Umro A. Stepinac*, popraćen s nekoliko kratkih rečenica koje govore da je nadbiskup umro od upale pluća u Krašiću.³⁸ Uz tu kratku obavijest o Stepinčevoj smrti na istoj stranici te iste novine objavile su i članak o odlikovanju beogradskog nadbiskupa Josipa Ujčića od strane predsjednika J. B. Tita. Veliki članak na pola stranice opisuje svečano odlikovanje nadbiskupa Ujčića Ordenom zasluga za narod I. stupnja, koji mu je, u povodu njegovog 80. rođendana, predao izaslanik predsjednika Dobrivoje Radosavljević. U članku se nadalje objašnjava da je nadbiskup Orden dobio „za sređivanje odnosa

³⁶ *Vjesnik* od 16. 10. 1953., br. 2300, str. 2.

³⁷ *Vjesnik* od 7. 4. 1955., br. 3011, str. 2.

³⁸ *Vjesnik*, 11. veljače 1960, god. XXI, br. 4715, str. 2; *Slobodna Dalmacija*, 10. veljače 1960, god. XVII, br. 4657, str. 2.

između rimokatoličke Crkve i države, iako su na tom putu stajale ozbiljne poteškoće”.³⁹

Nema sumnje da je članak o odlikovanju beogradskog nadbiskupa zasjenila obavijest o smrti Alojzija Stepinca. I to ne samo zbog veličine nego i zato da se javnost podsjeti na postojanje jednog „zločinca” i na trud jednog „dobrog, za narod spremnog”⁴⁰ pastira, ali i da se na taj način opravdaju (zlo)djela učinjena Stepincu i mnogim drugim svećenicima odanima Rimu i vjeri.

2. EKSPONIRANOST I KONOTACIJA RIMOKATOLIČKE CRKVE U JAVNIM MEDIJIMA U HRVATSKOJ NAKON POTPISIVANJA PROTOKOLA

Pozitivno gledanje medija na katolički kler i Crkvu u Hrvatskoj počinje 1966. godine, kad je potpisan *Protokol* između predstavnika Vatikana i jugoslavenske države. Dana 25. lipnja 1966. godine osvanuo je u *Slobodnoj Dalmaciji* te u *Vjesniku* na naslovnici manji članak o govoru pape Pavla VI. o Jugoslaviji, koji je održao dan ranije u Rimu pred „članovima Svetog kardinalskog kolegija” i u kojemu iznosi „probleme u svijetu, a zatim... se s naročitim osjećajem i pažnjom obraća Jugoslaviji...” te da daje „direktive za razgovore... u svrhu reguliranja odnosa između Katoličke crkve i jugoslavenske države i odnosa između jugoslavenske vlade i Svete Stolice...”. Ispod toga članka stoji obavijest da su 24. lipnja u Beograd „doputovali predstavnici Svete Stolice, državni podsekretar Agostino Casaroli i savjetnik nuncijature Luigi Bongianino radi potpisivanja protokola o razgovorima za sređivanje odnosa između SFRJ i Katoličke crkve”.⁴¹ Idući brojevi *Vjesnika* i *Slobodne Dalmacije* donose članke o potpisanom ugovoru između SFRJ i Vatikana, i to na naslovnici.⁴² U *Slobodnoj Dalmaciji* članak je manji, a u *Vjesniku* nešto veći, s vrlo upadljivim velikim naslovom „Sporazum s Vatikanom”. I jedan i drugi članak govore o „ceremoniji” potpisivanja ugovora između predstavnika SFRJ (Milutin Morača) i Svete Stolice (Agostino Casaroli), te o dogovoru o razmjeni predstavnika između dviju država.

³⁹ *Vjesnik*, 11. veljače 1960, god. XXI, br. 4715, str. 2; *Slobodna Dalmacija*, 10. veljače 1960, god. XVII, br. 4657, str. 2

⁴⁰ Usp. *Ibid.*

⁴¹ *Slobodna Dalmacija* od 25. 6. 1966., XXII, br. 6633, str. 1, *Vjesnik* od 25. 6. 1966., XXVII, br. 6950, str. 1, GK od 3. i 17. 7. 1966., str. 1 i 3.

⁴² *Slobodna Dalmacija* od 26. 6. 1966., XXII, br. 6634, str. 1 i 3; *Vjesnik* od 26. 6. 1966., XXVII, br. 6951, str. 1 i 4.

Slobodna Dalmacija u sklopu istog članka ukratko donosi i izjave za novinare obiju strana potpisnica, dok *Vjesnik* izjavama posvećuje cijeli članak na pola iduće stranice, naslovljen „Saopćenje za štampu”, koji ukratko opisuje povijest pregovora SFRJ i Vatikana od 1964. godine. Osim toga *Vjesnik* u istom broju cijelu 4. stranicu posvećuje istoj temi. Na toj stranici nalazi se članak novinara Z. Kristla pod naslovom „Polazak od postojećeg”, u kojemu, uz svoj komentar, donosi u cijelosti razgovor između novinara i potpisnika *Protokola* A. Casarolija i M. Morače. Sličan članak nalazimo i u *Glasu Koncila* (u daljnjem tekstu GK) od 4. 12. 1966. godine.⁴³

Od tada se u medijima pojavljuju pozitivno intonirani intervjui s predstavnicima Crkve u Hrvatskoj, točnije s kardinalom Šeperom u VUS-u 1968. godine⁴⁴ te 1970. godine intervju s novim zagrebačkim biskupom Kuharićem, „Portret novog zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Kuharića”, također u VUS-u.⁴⁵

Do pogoršanja slike o Crkvi u medijima dolazi već 1971. godine, i to zbog negativnih previranja unutar Crkve. Pojavljuju se različiti slučajevi unutar crkvene hijerarhije koji su zainteresirali medije i potaknuli još veće narušavanje ionako negativnog mišljenja o Crkvi u javnosti. Negativni pogledi svjetovnih, ali i vjerskih listova na Crkvu bili su učestali zbog događaja poznatih kao „đakovački slučaj” i pojavljivanja tzv. Bijele knjige (napisana 1968. g.), potom „riječki slučaj”, „protesti istarskih svećenika”, „slučaj Zadar”, slučajevi negativnih odnosa unutar župa u Mariji Bistrici te Moravču, ali i objavljivanje „Rezolucije 1971” kao rezultat XI. teološko-pastoralnog tjedna za svećenike u Zagrebu održanog od 26. do 29. siječnja 1971.

Svi navedeni slučajevi sličnog su karaktera. Izraz su nepovjerenja mladih svećenika prema biskupima i „vladajućem” kleru u njihovim biskupijama te neslaganja tradicionalnog klera s mladim bogoslovima i svećenicima intelektualcima novih i modernijih svjetonazora. Dotadašnja praksa Crkve koja je „bila naučena da biskupi i svećenici misle, a laici da jednostavno prihvaćaju”⁴⁶, sada je ugrožena, i to inicijativom iz redova samoga klera, koji u duhu II. Vatikanskog koncila želi otvoriti Crkvu javnosti i uključiti laike u život i rast Crkve. Zahvaljujući jugoslavenskom tjedniku VUS-u, navedeni slučajevi postali su poznati široj javnosti, a kad se kasnije o njima

⁴³ GK od 4. 12. 1966., V, br. 31, str. 1, članak „Nakon 14 godina Sveta Stolica opet ima svoga predstavnika u Jugoslaviji”.

⁴⁴ VUS od 13. 2. 1968., br. 616, str. 4.

⁴⁵ Članak naslovljen „Nadbiskup – pomalo novinar, portret novog zagrebačkog nadbiskupa dr. Franje Kuharića” u VUS-u od 1. 6. 1970., br. 704, str. 3.

⁴⁶ Ćiril Petešić: „Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj”, *Stvarnost*, Zagreb, 1972., str. 23-51.

počelo pisati po vjerskim domaćim i stranim tiskovinama, postali su poznati i svagdje u svijetu.

„Bijela knjiga o crnom biskupu” napis je Miljenka Predragovića objavljen u VUS-u od 25. 2. 1970. Svećenici potpisnici „Bijele knjige” reagirali su odmah na napis u VUS-u i ogradili se od njega, u pismu koje je VUS objavio 18. 3. 1970. godine.⁴⁷

Crkveno vodstvo na ova previranja i napade svjetovnih novinara nije reagiralo, ponajprije stoga što se bavilo vlastitim unutarnjim problemima.⁴⁸ Uz to, sami su klerici izazvali mnoge negativne akcije

⁴⁷ Ćiril Petešić, „Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj”, Stvarnost, Zagreb, 1972., str. 28.

⁴⁸ O *đakovačkom slučaju* pisalo se u VUS od 8. 5. 1970., br. 936, str. 3, zatim u AKSA-i (bilten Aktualnosti Kršćanske sadašnjosti) od 16. 5. 1970., str. 11, koja donosi otvoreno pismo katoličkih biskupa Jugoslavije u vezi s *đakovačkim slučajem*, nadalje u AKSA-i od 18. 7. 1970., str. 3 (kratak izvještaj 21 svećenika Đakovačke biskupije apostolskom delegatu Jugoslavije), te u AKSA-i od 18. 9. 1970., br. 73, str. 1, u članku o ostavci svećenika Matije Pavića na mjesto šefa Ekonomata Đakovačke biskupije, koji je i jedan od aktera *Bijele knjige*. Nadalje, o đakovačkom slučaju nalazimo članke i u GK od 22. 3. 1970., IX, br. 6, str. 2, koji donosi izvještaj sa sastanka svećenika Đakovačke biskupije u vezi s *Bijelom knjigom* i napisom u VUS-u od 19. 4. 1970., IX, br. 8, str. 1, članak „Bolne točke Crkve kod nas, crkveni autoritet i javno mišljenje”, koji donosi izvještaj s konferencije za tisak nakon Biskupske konferencije o đakovačkom slučaju. O *riječkom slučaju* pisalo se i u vjerskim i u svjetovnim tiskanim medijima: zagrebački tjednik VUS, članak Milana Sigetića i Joška Danolića „Pobuna mladog priora” iz 21. 4. 1971.; *Svjedočenja* (tjedna edicija *Kršćanske sadašnjosti*, Zagreb) br. 60/71 i br. 61/71; zagrebački mjesečnik *Veritas* br. 12/71, članak: „Tribina mladih vjernika”; zagrebački dvotjednik *Glas Koncila* od 4. 2. 1971., članak: „Slučajevi studenata-vjernika u Crkvi u Hrvatskoj”, a najviše je katoličku javnost potresao naslov u VUS-u 26. 1. 1972. godine Slavka Josipovića: „Kako je Rijeka porazila 'pokret'. Pozadina nacionalističkih špekulacija da se pridobiju studenti našeg najvećeg lučkog grada”, davši cijelom slučaju političku notu. O *protestima istarskih svećenika* pisalo se i u hrvatskim i u talijanskim novinama; u VUS-u od 2. 2. 1972., *Kani*, br. 10 iz 1971., *Vjesniku* od 8. 9. 1971. i *Večernjem listu* od 12. 9. 1971. te u talijanskim tjednicima: *Vita Nuova*, od 1. 11. 1971. i od 5. 11. 1971., i *Relazioni religiose*, od 2. 2. 1972. O *slučaju Zadar* članke nalazimo u: GK iz veljače 1970., u glasilu studenata Zagrebačke bogoslovlje, *Spectrum*, br. 2 iz 1970., a najviše u VUS-u, koji je 6. 10. 1971. objavio članak pod naslovom „Svećenički štrajk u Zadru”, uz koji je donesen i intervju s nadbiskupom M. Oblakom. Kako je redakcija VUS-a intervju skratila zbog nedostatka prostora, nadbiskup Oblak je reagirao pismom koje je u cijelosti objavljeno u VUS-u od 20. 10. 1971. godine. U AKSA-i od 25. 9. i od 9. 10. 1971. nalazimo članak „Sedam svećenika napustilo svećeničku službu”, a u GK od 3. 10. iste godine na str. 7-8 nalazimo članak „Što kaže nadbiskup Oblak”. O pripremama, otvaranju i tijeku mariološkog kongresa u Zagrebu redovito je pisao GK te AKSA u svim svojim brojevima od ožujka do rujna 1971. godine. Ali incident napada kardinala Šepera na kardinala Suenensa zainteresirao je i svjetovne novinare, te se Kongres našao i na stranicama *Večernjeg lista* od 15. 8. 1971., VUS-a od 19. 8. 1971. i *Vjesnika* od 18. 8. 1971.

svojim lošim odnosima i napadima na samo novinarstvo i pojedine novinare, posebno novinare vjerskih edicija.

Dana 10. travnja 1970. održana je Biskupska konferencija za vjersku štampu, na kojoj su biskupi prozvali novinare GK-a, AKSA-e, *Družine* (ljubljski katolički list), *Marulića*, *Svjedočenja* i *Veritasa* da narušavaju autoritet biskupa u Crkvi te istaknuli da je odgovornost katoličkog tiska u pogledu Crkve i njezinih problema „deseterostruko veća” nego svjetovnog.⁴⁹ Osim toga, sarajevski nadbiskup Čekada naglašava kako „katolička štampa ne može biti čisto informativne prirode, ona mora biti odgojno-moralne prirode”. „Prema svakom crkvenom moralnom problemu morate zauzeti određeno stanovište, makar diskretno, ali mora se znati što vi odobravate, a što osuđujete. Ja, na primjer, kao teolog i inteligentan čovjek, mogu zauzeti svoje stanovište, ali može li zauzeti ispravno stanovište o tim stvarima poslije vaših neodređenih i blijedih informacija čovjek iz puka?”⁵⁰ A nadbiskup Pogačnik (ljubljski nadbiskup i predsjednik BK-a) ističe novinarima da je njihova „najviša zadaća” stvarati katoličko javno mnijenje,⁵¹ jer „vi niste indiferentna štampa, nego katolička. A to znači da treba da u svakom slučaju branite stav Crkve”.⁵²

Biskupi, dakle, traže da urednici vjerskih novina, uz prikaze o negativnim pojavama u Crkvi, dodaju i svoj pozitivni, apostolski i katolički komentar. Sablazan širokih slojeva, misle biskupi, još uvijek je moguća jer „najveći dio naših čitalaca pripada manje školovanom svijetu”.⁵³

Svojevrsni prosvjedi pojedinih vjernika u Mariji Bistrici koji su župniku i hodočanicima zabranili ulazak u svetište i u samu crkvu 24. 10. 1971., zainteresirale su medije i javnost. Novinari su pohitali u Mariju Bisticu, gdje su im i župnik V. Komerički i tadašnji kapelan Željko Kasal dali intervju za VUS i *Večernji list*. O ovome događaju pisalo se i u VUS-u od 3. 11. 1971., u AKSA-i od 18. prosinca 1971., str. 1-2, zatim u AKSA-i od 24. 12. 1971., str. 1, te u *Službenom vjesniku Zagrebačke nadbiskupije* br. 10/1971 i u zagrebačkom mjesečniku *Veritas* br. 12/1971, str. 333.

Sličan slučaj sukoba između župnika i vjernika dogodio se u selu Moravče kraj Sesveta. Dana 28. studenog 1971. vjernici župe Moravče onemogućili su mjesnog župnika Matiju Dudukovića u služenju svete mise jer je bez znanja i dogovora sa župnom zajednicom prodao dio crkvenog zemljišta. O tom slučaju javnost su izvjestili *Večernji list* od 7. 12. 1971., s nizom pojedinosti o događaju, AKSA od 1. i od 11. 12. 1971. te edicija KS-a *Svjedočenja*, br. 43/71, str. 8-9.

⁴⁹ Usp. *Ibid.*, str. 135-160.

⁵⁰ Ćiril Petešić: „Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj”, *Stvarnost*, Zagreb, 1972. g., str. 145.

⁵¹ *Ibid.*, str. 147.

⁵² *Ibid.*, str. 146.

⁵³ *Ibid.*, str. 153.

Zbog upornosti novinara i njihova neprestanog ponavljanja kako ne mogu zauzeti stav Crkve kad i ne znaju njezin stav, jer nemaju dovoljno informacija, na ovoj Biskupskoj konferenciji biskupi prvi, a i zadnji put priznaju svoju zatvorenost prema javnosti: „... što se tiče otvorenosti naše Biskupske konferencije prema katoličkoj javnosti, dozvolite da se stvar spontano i organski razvije. Dosada su strukture Crkve bile ovakve: zaključci BK bili su uvijek obavijeni službenom tajnom, i vi nemate pravo tražiti da se te barijere preko noći slome i da onda o tome što su biskupi na svojoj konferenciji zaključili pričaju i vrapci po krovovima. Strpite se malo. Vi biste, čini mi se, htjeli da kod nas dođe do revolucionarnih promjena. Revolucija je uvijek opasna. Dozvolite da se mi lijepo evoluiramo, u smislu zahtjeva vremena i u smislu, eto, tih novih koncilskih pogleda.”⁵⁴

Iduće godine ponovno je došlo do neslaganja između crkvenog vodstva i novinara vjerskih novina.

U prostorijama Dječaćkog sjemeništa u Zagrebu od 26. do 29. siječnja 1971. održan je XI. Teološko-pastoralni tjedan za svećenike. Prema izvještajima GK-a od 7. 2. 1971. to je bio „...dosad najvažniji, po značenju najzamašniji i najperspektivniji skup naših svećenika u novije doba... gdje se otvoreno govorilo o mnogim gorućim pitanjima naše Crkve”. Na tome skupu čija je tema bila „Svećenik u kršćanskoj zajednici” doneseno je osam rezolucija, koje su u potpunosti objavljene u *Svjedočenjima* br. 55, iz 1971. godine.

Prvu javnu kritiku Svećeničkog tjedna i na njemu donesenih rezolucija objavio je *Vjesnik Đakovačke biskupije* iz veljače 1971. godine u članku isusovca Stanka Weissgerbera pod naslovom „Burni svećenički tjedan”. Iduća kritika došla je od strane biskupa okupljenih na Biskupskoj konferenciji Jugoslavije od 20. do 23. travnja 1971., objavljena u AKSA-i od 24. 4. 1971., prilog II. S druge strane, zagrebački župnici kritizirali su rimski dokument „Ministerijalno svećenstvo”, što je objavljeno u AKSA-i od 5. 6. 1971., str. 7.

Ovakvo međusobno kritiziranje i „prepucavanje” svećenika i biskupa preko medija samo je dodatno ocrnilo sliku o Crkvi u narodu. Stoga ne čudi da su novinari, inače senzacionalistički nastrojeni, u svojim člancima izražavali negativan stav o hrvatskom rimokatoličkom kleru kad su ovi sami uzrokovali negativne događaje unutar Crkve u Hrvatskoj.

⁵⁴ *Ibid.*, str. 151-152.

3. HRVATSKO PROLJEĆE – ZAOŠTRAVANJE ODNOSA IZMEĐU CRKVE I DRŽAVE

Nova politička previranja, točnije događaj *Hrvatskog proljeća* 1971. godine budi nacionalni osjećaj u hrvatskom narodu, što su crkvene proslave često podupirale – u smislu da su svećenici u propovijedima branili slobodu mišljenja – a političke vlasti optuživale. To dovodi do novih medijskih napada i progona klera jer su novinari činili onako kako im vlast nalaže, što je već spomenuto.

Odnosi između Crkve i države zaoštravaju se zbog hrabrosti tadašnjega zagrebačkoga kardinala Franje Kuharića (zagrebački nadbiskup od 1970. godine), koji se koristio svakom prigodom da naglasi težnju za slobodom hrvatskoga naroda (*Božićna poruka* objavljena u GK-u i pozdravni govor na audijenciji kod pape Pavla VI.).⁵⁵

Predsjednik Vjerske komisije Zlatko Frid upozorava nadbiskupa Kuharića u razgovoru s njim u siječnju 1972. godine da svoja privatna stajališta ne smije prenositi na općecrkveni plan. Kuharića to nije obeshrabrilo pa već 11. veljače iste godine u propovijedi na proslavi Gospe Lurdske kritizira napise u medijima o tome kako prosvjetni radnici ne bi trebali biti vjernici. O istoj problematici govori ponovno u ožujku, u svome *Korizmenom pismu zagrebačkog nadbiskupa vjernicima*,⁵⁶ te opet u rujnu u *Pismu povodom*

⁵⁵ Božićna poruka nadbiskupa Franje Kuharića pod naslovom „Isus Krist posvetio je rodoljublje“, u kojoj su neki tadašnji državni mediji vidjeli potporu „neprijateljskoj grupaciji u Zagrebu“, kako se izrazio novinar beogradskih *Nedeljnih informativnih novina* (dalje u tekstu NIN) Vlada Miletić u članku „Pokret ostavki“ od 26. 12. 1971., str. 15, a u članku „Akcija umjesto ostavki“ (NIN od 2. 1. 1972.) prikazao je nadbiskupa Kuharića kao saveznika kontrarevolucije. Na te je napade reagirao GK člankom „NIN-ove dezinformacije o nadbiskupu Kuhariću“ u broju od 9. 1. 1972., str. 7. Sporan je bio i pozdravni govor nadbiskupa Kuharića na audijenciji kod pape Pavla VI. dana 22. 12. 1971., objavljen u GK-u od 9. 1. 1972., str. 1-2, pod naslovom „Izaslanstvo iz Zagreba darovalo Papi pretisak najstarije hrvatske tiskane knjige: Misal iz 1483.“. Vlasti su taj govor protumačile kao aluziju na događaje u Hrvatskoj posebice kada je nadbiskup Kuharić rekao da je „hrvatski narod uvijek prisiljen braniti svoje živote i slobodu“.

⁵⁶ *Službeni vjesnik* Zagrebačke nadbiskupije, br. 2/1972, i GK, br. 6. od 19.3.1972., str. 1-2, objavljuju članak naslovljen „Korizmeno pismo zagrebačkog nadbiskupa“. Reakcije na to pismo nalazimo u *Vjesniku* od 10. 4. 1972. u članku naslovljenom „Falš retorika zagrebačkog nadbiskupa“, u kojemu se Kuharića optužuje da se „bori za vlast, što je u suprotnosti s koncilskim odredbama“ (odredbe II. Vatikanskog koncila). Ovaj članak s komentarom prenesen je i objavljen u GK-u od 16. 4. 1972., br. 8, str. 9, pod naslovom „Dijalog i 'zađevica' Vuka Pavićevića u 'Komunistu'“, a u AKSA-i, br. 14/1972., str. 3-4, nalazimo članak „Na skupu SK izneseni prigovori na Korizmenu poslanicu zagrebačkog nadbiskupa“.

početka školske godine.⁵⁷ Komisija za vjerska pitanja SR (Savezne Republike) Hrvatske zamjera Kuhariću što u svojim pismima prelazi okvire crkveno-vjerskih poslova, a glasilo SKJ (Savez komunista Jugoslavije) *Komunist* optužuje ga za „političke provokacije”.⁵⁸ Na te optužbe reagiraju svećenici Zagrebačke nadbiskupije pismom potpore naslovljenim *Zagrebački svećenici solidarni s nadbiskupom* te člankom u *Glasi Koncila* „Svi biskupi Jugoslavije jednodušno uz napadnutog nadbiskupa Kuharića”.⁵⁹

U veljači 1972. prvi potez vlasti nakon ovih događaja bila je zabrana raspačavanja đakovačke *Danice*. Zatim je zabranjena *Istarska Danica*, a onda i kalendar *Danica* Društva svetih Ćirila i Metoda u Zagrebu.⁶⁰ Ni tiskani mediji nisu ostali ravnodušni pa su uslijedile mnoge optužbe raznih svećenika diljem Hrvatske o nacionalističkom i šovinističkom djelovanju.⁶¹ A u travnju iste godine slijedi

⁵⁷ *Večernje novosti* od 6. 1. 1972. (zagrebačko izdanje) donosi članak naslova „Nema promjene prema Crkvi”, koji je, zapravo, priopćenje za javnost sa sjednice Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske održane 5. 1. 1972. U članku se ističe kako se Crkva držala „oportunistički i promatrački” bez obzira na to što nije sa simpatijama gledala na razvoj političkih događanja, ali i da crkveno vodstvo nije imalo ni snage ni smjelosti da se tome usprotivi s obzirom na razjedinjenost u vlastitim redovima.

Sličan članak nalazimo i u GK-u od 23. 1. 1972., XI, br. 2, str. 7, „Domaće novinstvo o Crkvi u svjetlu novih događaja u Hrvatskoj”, zatim ponovno u GK-u, od 20. 2. 1972., br. 4, str. 2, članak naslova „Odnosi Crkve i države treba da se razvijaju na svim razinama” te članak „Manjkav je odgoj bez vjerskog odgoja”, također u GK-u, od 30. 9. 1973., str. 3.

⁵⁸ U *Komunistu*, glasilu SKJ (Saveza komunista Jugoslavije), novinar Petar Požar optužuje Katoličku Crkvu u Hrvatskoj da se opire koncilskom duhu, ne miri se sa stanjem u samoj Crkvi niti s pozicijom koju ima u zemlji, u članku naslovljenom „Političke provokacije”. Reakciju na taj članak objavila je AKSA, br. 15/1972., str. 5-6, članak „Komunist’ o Korizmenoj poslanici zagrebačkog nadbiskupa”.

⁵⁹ Članak u AKSA-i, br. 14/1972., str. 1-2, pod nazivom „Zagrebački svećenici solidarni s nadbiskupom”, i u GK-u, od 30. 4. 1972., str. 3, „Svi biskupi Jugoslavije jednodušno uz napadnutog nadbiskupa Kuharića”.

⁶⁰ U *Vjesniku* od 15. 1. 1972. osvanula je informacija da je Tužiteljstvo u Osijeku definitivno zabranilo list *Danica*, koji izdaje Župski ured u Subotici, a tiska se u Đakovu. Nakon toga, 5. 3. 1972., u GK-u br. 5 osvanuo je članak naslovljen „Istarska Danica’ definitivno zabranjena zbog članka ‘Mladi u Crkvi’”. O istome je pisala i AKSA, br. 2/1972., str. 4, „Privremena zabrana raspačavanja ‘Istarske Danice 1972’”. A u *Vjesniku* od 12. 2. iste godine nailazimo na obavijest da je zabranjen kalendar *Danica* koji je tiskalo Društvo svetih Ćirila i Metoda u Zagrebu zbog „članka dr. Ivana Protulipca i Marice Stanković koji su prije bili osuđeni na zatvorske kazne za protuustašku djelatnost”.

⁶¹ *Slobodna Dalmacija* od 5. 3. 1972. optužila je fra Milana Vrdoljaka, župnika iz Kozica, i Tomislava Brečića, župnika u Poljicima, za gađanje spomenika palim borcima u selu Dragljane zračnom puškom. Opovrgavajući optužbe, Vrdoljak je *Slobodnoj Dalmaciji* poslao pismo koje ona nije objavila, ali je pismo svjetlo dana

izjava Dragana Kalinića, predsjednika Saveza studenata Jugoslavije, u kojoj naglašava da je veliki dio vjerskih novina poprimio „izrazito političke tendencije”.⁶²

U listopadu iste godine Okružni sud u Zagrebu zabranjuje dijeljenje i zahtijeva uništenje broja 21 *Glasa Koncila* i broja 7 u travnju sljedeće godine jer „iznosi vijesti koje mogu izazvati uznemirenost građana i ugroziti javni red i mir”.⁶³

Bez obzira na ove poteze političkih tijela i tiska, u rujnu 1973. godine Biskupska konferencija zdušno se uključuje u sveopću raspravu o nacrtu novog Ustava SFRJ. Biskupi vlastima šalju prijedlog o izmjeni Ustava SFRJ u pogledu pitanja o vjeronauku, vjerskim školama, gradnji crkava te jednakim pravima građana bez obzira na dob, spol, rasu, vjeroispovijest, nacionalnost i društveni položaj.⁶⁴ Osim toga, uputili su *Poruku javnosti* u kojoj ističu kako „ne žele propustiti prigodu da svojim prilogom doprinesu unapređivanju i jačanju što zrelijeg javnog mišljenja o vjerskoj slobodi”.⁶⁵

Zbog upućenog prijedloga biskupa vlastima o izmjeni Ustava početkom 1974. oglasili su se predsjednik Komisije za vjerska pitanja Savezne Republike Hrvatske Ivan Lalić u *Slobodnoj Dalmaciji*⁶⁶

u 'Slobodnoj Dalmaciji' prešutio neke činjenice" i u *Glasi Koncila*, br. 9, 30. 4. 1972., str. 17, u članku „Odgovori na navodni 'protest stanovništva vrgoračkih sela'". *Naše teme*, mjesečni časopis mladih o društvenim zbivanjima koji je izdavao *Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske*, u travnju 1972. objavljuju članak „Sadašnji trenutak crkve u Hrvatskoj”, u kojemu optužuju Crkvu da nije bila imuna na nacionalizam u vrijeme političkih previranja u Hrvatskoj te da će u njoj trebati napraviti postkoncilske korekture u smislu ograđivanja od nacionalizma. O istome je pisala i AKSA od 27. travnja 1972., br. 17, str. 1-5.

⁶² AKSA od 27. 4. 1972., br. 17, str. 6. Izjava je prenesena iz *Vjesnika* od 20. 4. 1972. i iz *Večernjeg lista* od 18. 4. 1972., u kojoj Dragan Kalinić tvrdi da neka „crkven mjesta postaju stjecište politički poraženih ljudi, a da znatan dio vjerskih novina poprima izrazito političke tendencije”.

⁶³ Povod je bio članak koji izvještava o primanju kod nadbiskupa Kuharića prilikom proslave 20. obljetnice GK-a u kojemu se „glorificira nadbiskup Alojzije Stepinac, politički suradnik okupatora i fašističkog režima NDH”. *Vjesnik* od 26. 10. prigovara crkvenim listovima kao što je GK da objavljuju neprijateljske sadržaje, a tretiraju se kao „korisna društvena glasila”, te da se bave politikom „dotjerivanja našeg društvenog i političkog uređenja, a manje vjerskim pitanjima”. VUS od 25. 10. 1972. piše da „treba pozvati na odgovornost one koji zloupotrebljavaju vjersku štampu u političke svrhe”.

⁶⁴ U GK od 16. 9. 1973., str. 3-4, članak „Prijedlog naših biskupa za vjerske slobode u novom Ustavu”.

⁶⁵ „Poruka javnosti” upućena 11. 10. 1973. sa zasjedanja Biskupske konferencije, a objavljena u GK-u 28. 10. 1973., br. 22, str. 3.

⁶⁶ U *Slobodnoj Dalmaciji* od 26. 10. 1974., str. 3, objavljen je intervju s tadašnjim predsjednikom Komisije za vjerska pitanja SR Hrvatske Ivanom Lalićem pod naslovom „Sukobi nisu vjerske, već političke naravi”.

i član Predsjedništva Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije (CK SKJ) Josip Vrhovec u *Večernjem listu*⁶⁷. Lalić ističe da su sukobi između Crkve i države političke, a ne vjerske naravi jer se Crkva upleće u politiku, s jedne strane, a s druge strane stoje pojedini predstavnici političkih pokreta koji u Crkvi vide svoj oslonac. Vrhovec također ističe da je glavni problem u „pretenzijama crkvene hijerarhije da politički predstavlja vjernike kao da je Crkva politička organizacija, a da su vjernici politička vojska te organizacije”.⁶⁸

Početak 1975. godine *Školske novine*, br. 1/75, Zagreb, 1975., i *Vjesnik* od 26. 2. 1975. napadaju kler i vjernike laike zbog silnog truda oko dokazivanja „kako u nas nema slobode vjeroispovijesti”.⁶⁹ Na ove napade svjetovnih novina reagira GK od 19. 1. 1975., od 30. 3. 1975. i od 11. 5. 1975., koji brani vjeru i osuđuje diskriminaciju.⁷⁰

U rujnu 1975. godine Pero Car, predsjednik Republičkog odbora SUBNOR-a (Savez boraca narodnooslobodilačkog rata) Hrvatske optužuje časne sestre u Jastrebarskom za ubijanje djece, na što nadbiskup Kuharić reagira svojom propovijedi u crkvi sestara milosrdnica u Zagrebu, u kojoj ističe da se ovakvim neutemeljenim optužbama „truje mlade naraštaje”⁷¹ mržnjom prema Crkvi. Na Kuharićevu propovijed reagira samo *Vjesnik* člankom „Tko zapravo sije mržnju?”.⁷²

Prilikom susreta nadbiskupa Kuharića i predsjednika Komisije za vjerska pitanja Savezne Republike Hrvatske Ivana Lalića u travnju 1976. obojica izražavaju zadovoljstvo crkveno-državnim odnosima, jer je uočeno smanjeno političko djelovanje Crkve, što se vidi u ponašanju biskupa i pisanju GK-a. No uočeno je i da Crkva koristi obljetnice iz crkvene i nacionalne povijesti, kao i razna vjerska slav-

⁶⁷ U *Večernjem listu* (četverobroj) od 30. i 31. 12. 1974. i od 1. i 2. 1. 1975., str. 2-3.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ U *Školskim novinama*, br. 1/75, Zagreb, 1975., izlazi članak Zdravka Starijaša „Nastavnik i religioznost”, u kojemu se napadaju nastavnici vjernici. Sličan članak nalazimo u *Vjesniku* od 26. 2. 1975., str. 4, naslovljen „Klerikalne snage trude se da dokažu kako u nas nema slobode vjeroispovijesti”.

⁷⁰ GK od 19. 1. 1975., str. 3, članak „Školske novine’ protiv nastavnika vjernika”, zatim GK od 30. 3. 1975., str. 5, članak „Školske novine’ – diskriminacija i neznanje”, te GK od 11. 5. 1975., članak „U odlučnom času naše povijesti treba da ponovo izaberemo Krista”.

⁷¹ Propovijed je objavljena u GK-u od 12. 10. 1975., str. 9, u članku „Zašto mržnjom trovati mlade naraštaje?”.

⁷² Nadbiskup Kuharić je zbog negiranja navedenih optužbi oštro napadnut u *Vjesniku* od 26. i 27. 10. 1975., str. 5, u članku „Tko zapravo sije mržnju?”.

lja za organiziranje masovnih proslava u kojima se nastoji pokazati kao jedina zaštitnica nacionalnih interesa.⁷³

Možemo reći da su ove tvrdnje pronašle temelj u događaju iz 1977. godine. Dana 20. 3. 1977. u *Glasi Koncila*, str. 3, objavljena je *Korizmena poslanica nadbiskupa Kuharića* u kojoj izjavljuje kako ateizam postaje „pozitivna povlastica koja pogoduje karijerizmu, a javno ispovijedanje vjere može građanima otežati pristup određenim službama u javnom životu unatoč stručnosti i poštenju”. Ovakve govore nadbiskup Kuharić u više je navrata iznosio u različitim crkvenim slavljinama tijekom 1977. i 1978. godine, a objavljeni su u *Glasi Koncila*⁷⁴.

Nakon ovakvih intervencija državne vlasti potrudile su se oko Nacrta zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica koji je dan na javnu raspravu svima zainteresiranim u društvu, a konačno je izglasan u ožujku 1978. godine.⁷⁵

U prosincu 1979. dr. Vladimir Bakarić, bivši predsjednik Saveza komunista Hrvatske, u *Vjesniku*, a Jakov Blažević, bivši član Predsjedništva SFRJ, u *Večernjem listu*, ponovno prozivaju Katoličku Crkvu optužujući je za nacionalizam.⁷⁶

Glas Koncila od 27. 1. 1980. izvijestio je o novogodišnjem primanju za predstavnike vjerskih zajednica koje je priredio predsjednik Sabora SR Hrvatske Jure Bilić. Na tom primanju nadbiskup Kuharić održao je „suzdržaniji i taktičniji govor nego prethodnih godina”⁷⁷, kako su ga ocijenile vlasti, ali je u neformalnom razgovoru Blaževićev intervju koji je izašao u *Večernjem listu* nazvao stalinističkim. U istom broju *Glasa Koncila* na naslovnici stoji velik naslov „Sveti Otac i kardinal državni tajnik za ozdravljenje predsjednika Tita”, čime se pokazuje vjernost predstavnika crkvenih vlasti svome pozivu unatoč neslaganjima s državnim dužnosnicima na političkom polju.

Godina 1980. bila je obilježena bolešću i smrću Josip Broza Tita, tako da su svi drugi sporovi pali u drugi plan.

⁷³ Usp. M. Akmadža: „Katolička crkva u komunističkoj Hrvatskoj 1945. – 1980.”, Zagreb - Sl. Brod, 2013., str. 411-419.

⁷⁴ Slične Kuharićeve govore nalazimo u GK-u od 3. 4. 1977., str. 3, „Veliki petak nije zadnja riječ”, te u GK-u od 9. 10. 1977., str. 5, članak naslovljen „Naša kateheza usred sasvim osobitog marksizma”.

⁷⁵ GK od 5. 2. 1978., poseban prilog s primjedbama biskupa na Nacrt zakona, te od 9. 4. 1978., poseban prilog s tekstom Zakona i usporedbom s prijedlogom Zakona.

⁷⁶ U *Vjesniku* od 31. 12. 1979., str. 3 i 4, članak naslovljen „Dr. Vladimir Bakarić za 'Vjesnik'”, i u *Večernjem listu* od 31. 12. 1979., str. 5.

⁷⁷ Usp. GK od 27. 1. 1980.

4. EKSPONIRANOST I KONOTACIJA RIMOKATOLIČKE CRKVE U JAVNIM MEDIJIMA U HRVATSKOJ NAKON SMRTI JOSIPA BROZA TITA

Tijekom cijele 1981. godine učestali su napadi novinara *Vjesnika* na Crkvu i kler zbog buđenja nacionalne svijesti u narodu. Oglasio se i predsjednik hrvatske Vjerske komisije Ivan Lalić, koji optužuje Crkvu da se „želi nametnuti kao vrhovni arbitar za sva društvena pitanja i probleme”.⁷⁸ Ovaj put je ponašanje klera izazvalo novinarske reakcije i izjavu Ivana Lalića. Na mnogim crkvenim proslavama u propovijedima se isticala sloboda vjeroispovijesti, pjevale su se hrvatske vjerske pjesme („Rajska Djevo, Kraljice Hrvata” i druge), zabranjivalo se korištenje crkvenih objekata u svjetovne svrhe (biskupi Dubrovnika zabranili su korištenje svojih prostora za vrijeme Dubrovačkih ljetnih igara) te otkrivanje mozaika s likom kardinala A. Stepinca, koji je za državu bio izdajnik i zločinac.⁷⁹

U *Vjesniku* od 22. 4. 1983. nailazimo na izričito prozivanje Crkve i klera za buđenje nacionalizma u narodu, u članku „Crkva se sve više koristi za političke akcije i antidržavne govore”.

Veliki crkveni događaj koji je obilježio 1984. godinu je Nacionalni euharistijski kongres održan u Mariji Bistrici i Zagrebu 8. i 9. rujna, poznatiji kao NEK '84. O njemu su opširno izvještavale vjerske novine (GK od 24. 8. i 16. 9. 1984.), ali odjeka je bilo i u raznim nacionalnim dnevnicima i tjednicima ponajprije zbog pozdravnoga govora predsjednika Komisije SIV-a (Saveznog izvršnog vijeća) za odnose s vjerskim zajednicama Ante Sučića, „povodom boravka u SFRJ kardinala Franza Koniga, izaslanika pape Ivana Pavla II.”.⁸⁰ Kratko izvješće nacionalne novine donijele su i o susretu kardinala Franje Kuharića s poglavarom Srpske pravoslavne Crkve patrijarhom Germanom, o čemu podrobnije izvještava GK od 2. 7. 1985., br. 22.

Dana 14. srpnja 1985. godine GK nekoliko stranica posvećuje središnjoj proslavi Metodove godine u Đakovu, na koju je došao

⁷⁸ U *Vjesniku* od 15. 1. 1981., str. 4, članak naslovljen „Nema socijalizma bez vjerskih sloboda”; u *Vjesniku* od 3. 9. 1981., str. 3 i 5, nailazimo na članke naslovljene „Što muči Glas Koncila?” i „Bez trunke evanđeoskog duha”.

⁷⁹ U *Vjesniku* od 17. 9. 1981., str. 4, nalazimo članak „Mozaik se mora ukloniti”, kao komentar na otkrivanje obnovljenog mozaika s likom Alojzija Stepinca uz likove ostalih svetaca u crkvi sv. Mihovila u Stražemanu, te članak „Osuda biskupskog ordinarijata”, str. 6, radi zabrane korištenja crkvenih objekata u vrijeme Dubrovačkih ljetnih igara.

⁸⁰ U *Večernjem listu*, VUS-u i *Danasu* od kolovoza i rujna 1984.

državni tajnik Svete Stolice kardinal Agostino Casaroli. Kardinala Casarolija dočekali su i pozdravili Anto Sučić, predsjednik Komisije SIV-a za odnose s vjerskim zajednicama, generalni sekretar SIV-a Zoran Mišković te pomoćnik saveznog sekretara za vanjske poslove Marko Kosina, što je nacionalnim novinama dalo razloga da izvijeste o spomenutoj crkvenoj proslavi.⁸¹

U narednim godinama ponovo je bilo nekoliko slučajeva osuđivanja franjevac na zatvorske kazne, i to u Bosni i Hercegovini radi „pjevanja pjesme proustaškog sadržaja”, kada su se vraćali iz Međugorja gdje se „navodno ukazala Gospa”.⁸² To su bili fra Jozo Zovko i nekoliko vjernika u Mostaru, a u Duvnu fra Ferdo Vlašić i fra Jozo Križić, glavni urednik lista *Naša ognjišta*, zbog navodne „veze s ustaškom emigracijom”.⁸³

Tijekom godine 1985. trajala je oštra polemika *Poleta*, lista Socijalističke omladine Hrvatske, čiji je glavni urednik bio Mladen Babun, i *Danasa*. *Poletovu* liniju podržavao je Jakov Blažević, koji je u intervjuima tom listu do krajnjih granica zaoštavao odnose s Katoličkom Crkvom. U *Poletu* od 15. 2. 1985. nalazimo članke „Nobel za glupost” i „Tko maskira A. Stepinca”, u kojima Blažević „raskrinkava” kardinala Alojzija Stepinca zbog „suradnje s okupatorom” koja se prepušta zaboravu. Na ovaj članak reagiraju i *Danas* od 19. 2. 1985., str. 5, i *Vjesnik* od 20. 2. 1985., str. 3, člankom „*Poletove* babunarije”. Nedugo potom *Polet* od 22. 2. 1985. odgovara člankom „Neka olovo potone”, u kojemu Blažević postavlja pitanje: „Tko je to među nama koji to sada ne daje da se iznese na televiziju, te da naša televizija i štampa obilježi 25. obljetnicu smrti tog razbojnika”. U članku „Šverceri vatikanske politike” u *Poletu* od 1. 3. 1985. Blažević proziva novinare GK-a (Živka Kustića) i *Danasa* (Nenada Ivankovića) zbog vjernosti Vatikanu, „vjekovnim neprijateljem hrvatskog i ostalih južnoslavenskih naroda”.⁸⁴

Dana 28. travnja iste godine u *Vjesniku* izlazi članak „Bojovnik protiv istine”, u kojemu se optužuje glavni urednik *Glasa Koncila* Živko Kustić da se u časopisu javio kao izmišljeni seoski župnik don Jure, napisavši kako ga je sram zbog onih koji su napravili tu emisiju (sporna televizijska emisija je „Obojena svjetla”, koja je prikazala dokumentarni film „Put izdaje”, u kojem se govorilo o klerikalizmu). Potom 11. lipnja 1985. izlazi u *Večernjem listu* čla-

⁸¹ *Vjesnik, Danas i Borba* od srpnja 1985.

⁸² *Vjesnik* od 8. i 23. 10. i 14. 11. 1985.

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ *Polet* od 1. 3. 1985.

nak „Osposobljavanje za akciju”, a u *Danasu* članak „Što bi htjela udružena opozicija?”, o tome kako Jakov Blažević traži akciju protiv kardinala Kuharića i nadbiskupa Franića zbog „veleizdajničkih govora” u inozemstvu (misli se na posjete kardinala i nadbiskupa hrvatskoj dijaspori).

U idućih nekoliko godina situacija se ipak postupno mijenja i poboljšava u korist Katoličke Crkve. Najzanimljivije je što poneki svjetovni listovi tijekom 1986. godine staju na stranu onih vjerskih. Je li to novinarska solidarnost ili zajednička želja iste profesije za otporom prema vlasti koja sve jače pritišće i stavlja pod kontrolu medije, ne može se točno zaključiti. Ali stoji činjenica da su i *Vjesnik* i *Danas* u nekoliko navrata obranili lik i djelo kardinala A. Stepinca napadnutog u *Poletu*, listu Socijalističke omladine Hrvatske, od strane Jakova Blaževića, bivšeg člana Predsjedništva SFRJ, u povodu obilježavanja obljetnice njegove smrti. Međutim, nedugo potom, isti Jakov Blažević daje intervju za *Večernji list* i *Danas*, u kojima traži akciju protiv kardinala Kuharića i nadbiskupa Franića.⁸⁵

Tijekom 1987. i 1988. godine porastao je pritisak vlasti na hrvatske medije, što dovodi do koncentriranja na odnose novinari – vlasti. Centralni komitet Saveza komunista Hrvatske (CK SKH) čak je optužio novinarstvo za nacionalizam, a istaknuo da je „klerikalizam najopasnije žarište nacionalizma”.⁸⁶ Na taj je način Partija stavila u isti položaj novinare i kler. Zbog toga nas pomalo čudi razvoj događaja u idućih nekoliko mjeseci. Naime, sjednica Savjeta za odnose s vjerskim zajednicama Slovenije održana u listopadu 1987. zaključuje kako biskupi imaju pravo vjernicima putem javnih medija uputiti poslanice te da radnike i učenike vjernike treba osloboditi obaveza u vrijeme Božića. Ne čudi nas međutim što se ta sloboda vjeroispovijesti stvarno počela provoditi u medijima svih Republika SFRJ, doduše cenzurirana, ali ipak dugo očekivana potpora novinara kleru i Crkvi. *Slobodna Dalmacija*, *Radio Sljeme* te TV Sarajevo obilježili su Božić prigodnim čestitkama i raznim priložima o božićnim običajima pojedinih krajeva SFRJ Jugoslavije.⁸⁷ Uza sav otpor prema vlastima u vezi sa slobodom izražavanja i mišljenja, Biskupska konferencija Jugoslavije održana 14. listopada

⁸⁵ U *Večernjem listu* od 11. lipnja 1985. izlazi članak „Osposobljavanje za akciju”, a u *Danasu* od 11. lipnja 1985. članak „Što bi htjela udružena opozicija?”.

⁸⁶ U *Danasu* od 30. rujna 1986., str. 5, i u *Vjesniku* od 25. travnja 1987., str. 3.

⁸⁷ „Na Badnjak u 19 sati ljubljanski nadbiskup i metropolit mons. Alojz Šuštar govorio je na prvom programu Radija Ljubljane”, početne su riječi članka objavljenog 4. 1. 1987. u *Glasi Koncila*, a isto su objavili i *Vjesnik* i *Večernji list* od 3. 1. 1987., str. 1.

1987. također upućuje prilog vladajućima o aktualnim promjenama Ustava SFRJ, u kojem ističu upravo slobodu vjeroispovijesti.⁸⁸

Pritisci na Partiju u vezi sa slobodom izražavanja sa svih strana sve su veći pa je razumljivo da se tijekom cijele 1989. godine odvija „medijski rat” između novinara i vlasti. Uz to se događaju i velika društveno-politička previranja unutar SFR Jugoslavije. Rezultat svega je zasjedanje izvanrednog XIV. kongresa Saveza komunista Jugoslavije od 20. do 23. siječnja 1990., koji „predstavlja važnu epizodu u procesu raspada Jugoslavije”.⁸⁹

Dana 25. srpnja iste godine Republika Hrvatska se osamostaljuje, a 22. prosinca donosi svoj prvi demokratski Ustav, čime se radikalno mijenja stav vlasti (nove demokratske vlasti) prema katoličkom tisku i prisutnosti vjerske tematike u medijima. Katolička Crkva počinje se sve više pojavljivati u svjetovnim medijima u pozitivnoj, točnije, realnijoj konotaciji. Što se tiče vjerskog tiska, *Glas Koncila* je nastavio izlaziti, a izlaze i drugi poznati katolički tjednici i revije. Uz to, dolazi do osnivanja novih vjerskih radijskih postaja, a na Hrvatskoj televiziji uvodi se redakcija Religijskog pro-

⁸⁸ U *Vjesniku* od 15. listopada 1987. objavljena je Tanjugova vijest sa sjednice Savjeta za odnose s vjerskim zajednicama Predsjedništva RK SSRN Slovenije, održane u srijedu 14. listopada, na kojoj je zauzet novi stav prema Božiću. Na sjednici je zaključeno da je predsjednik Socijalističkog saveza dužan građanima čestitati praznike, da biskupi imaju pravo vjernicima putem javnih medija uputiti poslanice, radnicima omogućiti slobodne dane, a učenicima izostanak s nastave u vrijeme Božića. *Vjesnikov* članak prenio je GK od 25. listopada 1987. , br. 43, pod naslovom „Novi stav prema Božiću”. U *Glasi Koncila* od 10. siječnja 1988. nalazimo članak naslovljen „Božić u neckrvenim sredstvima društvenog pripočavanja”, u kojemu se donose svi izvještaji svjetovnih medija o božićnim slavljinama diljem Hrvatske i Jugoslavije. Tako se navodi da je *Slobodna Dalmacija* od 26. prosinca 1987. „donijela opširniji prikaz proslave Božića u katedralama splitske metropolije. Napose su doneseni izvadci iz božićne propovijedi nadbiskupa Frane Franića sa slikom naroda u konkatedralnoj crkvi sv. Petra”. Nadalje, u članku se navodi da je TV Sarajevo donijela kratak razgovor s generalnim vikarom dr. Matom Zovkićem „pred katedralom uoči božićne polnočke”, ali je „nažalost, televizija njegovu izjavu dobro cenzurirala”. Zatim se navodi kako je Radio Sljeme 21. prosinca donijelo prilog o narodnim „običajima slavljenja Božića od Mure do Dubrovnika”, a „vjernici crnogorskog primorja ove su godine po prvi put neometano mogli gledati prijenos božićne mise u bazilici sv. Petra u Rimu talijanske televizije, što im je dosad za Božić i nedjelje bilo onemogućavano”.

GK od 24. siječnja 1988. godine u br. 4 izvještava o novogodišnjem primanju za predstavnike vjerskih zajednica koje je priredio predsjednik Sabora SR Hrvatske Anđelko Runjić. O istome događaju izvještavaju *Vjesnik* od 25. siječnja i *Danas* od 26. siječnja 1988.

⁸⁹ Davor Pauković: „Posljednji kongres Saveza komunista Jugoslavije: uzroci, tijek i posljedice raspada”, str. 32, u: *Suvremene teme* (2008.), god. 1, br. 1.

grama (1991. god.). Nedugo potom osniva se i IKA – Informativna katolička agencija (krajem 1993. god.), koja tiska i svoj tjedni bilten *IKA – vijesti*.⁹⁰

ZAKLJUČAK

Rimokatolička Crkva u Hrvatskoj tijekom povijesti nije bila u mogućnosti na odgovarajući način komunicirati sa svojim javnostima. Vidljivo je to tijekom svih desetljeća u vrijeme kada je Hrvatska bila u sastavu SFR Jugoslavije. Svako desetljeće obilježeno je nekim specifičnim događajem koji je pozitivno ili negativno ekspozirao Crkvu u javnost kroz tiskane medije. Kakvi god su ti događaji za Crkvu bili, pozitivni ili negativni, crkveno vodstvo nije pravodobno reagiralo. Crkveni dužnosnici mogli su u svojim propovijedima i poslanicama vjernicima, na misnim slavljinama, iznositi svoja stajališta koja bi bila odgovor medijima i vlastima na njihove izazove. Međutim, prema riječima biskupa Čekade, tu mogućnost nisu dovoljno koristili.⁹¹ Osim toga, mediji koji su u cijelom razdoblju trajanja SFR Jugoslavije bili pod utjecajem Partije, o Crkvi i kleru iznosili su ono što im je naređeno, a to je - negativan stav prema svemu crkvenome. Tek nekoliko godina prije raspada SFR Jugoslavije razvidna je velika težnja i želja novinara za slobodom izražavanja, što se odmah očitovalo putem nekoliko, ako ne pozitivnih, onda barem realnih članaka o Crkvi i crkvenim dužnosnicima.

RELATIONSHIP BETWEEN PRINT MEDIA AND ROMAN CATHOLIC CHURCH IN CROATIA DURING SFRY

Summary

From 1943 to 1990 the attitude of secular, national and print media towards the Catholic Church in Croatia was diverse. During that period Croatia was a part of communist Yugoslavia, which was led by Josip Broz Tito who had established the communist regime. The media was controlled by the government. Tito wanted the Church to be under the government administration as well, which former

⁹⁰ Usp. Božidar Novak: „Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću”, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2005., str. 1006-1011.

⁹¹ Usp. Ćiril Petešić: „Što se događa u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj”, Stvarnost, Zagreb, 1972., str. 151-152.

archbishop Stepinac did not approve of and was strongly against the separation from Vatican. In 1966 there was a brief relief and possibility for freer action for clergy and religious media after the SFRY and Vatican signed a treaty. After Franjo Kuharić was elected as the new archbishop of Zagreb in 1970, the Church once more started fighting back to the authorities and the media. When SFRY disintegrated, the attitude of the new Croatian government towards Catholic Church and clergy altered. The Republic of Croatia, now free and independent, adopts its first Constitution thus radically changing their relationship towards the Catholic media and overall religious matter in the media.

Key words: Socialist Federal Republic of Yugoslavia, archbishop Alojzije Stepinac, the media, Communist party, the Catholic Church